

УДК 619:616.98

А.Г. КОРОЛЬОВ, канд. вет. наук
ННЦ «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», Харків

ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРОФЕСОР МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ РЯЗАНЦЕВ

Діяльність професора М.В. Рязанцева як учня й послідовника І.П. Павлова – всесвітньо відомого фізіолога – безпосередньо пов'язана з розвитком фізіології тварин і ветеринарної медицини.

Микола Володимирович Рязанцев народився 29 жовтня 1856 р. у В'ятці в сім'ї почесного громадянина міста. Навчався на ветеринарному відділенні Медико-хірургічної академії, яку закінчив у 1881 р. з відзнакою (*sum eximia laude*) зі званням ветеринарного лікаря. Безперечно, на наукову освіту й наступну діяльність М.В. Рязанцева величезний вплив справили лекції та спілкування з видатними вченими того часу – М.В. Соколовим (1841–1915), О.П. Бородіним (1833–1887), Е.К. Брандтом (1839–1891), І.Р. Тархановим (1846–1908), О.Ю. Голубевим (1836–1926), Ф.М. Заварікіним (1835–1905), А.О. Раєвським (1848–1916), В.В. Пашутіним (1845–1901) та ін. [2].

У 1881–1882 рр. Микола Володимирович продовжував заняття, які розпочав ще студентом, з аналітичної й фізіологічної хімії у хімічній лабораторії Медико-хірургічної академії під керівництвом видатного композитора й професора-хіміка О.П. Бородіна. У той самий час він розпочав свою наукову й педагогічну діяльність.

У 1882–1884 рр. М.В. Рязанцев – лаборант на Вищих жіночих медичних курсах, де він вів заняття з аналітичної та фізіологічної хімії й асистував професору О.П. Бородіну на його лекціях з хімії [3, 4].

У 1884 р. Микола Володимирович переїхав до Харкова. Там він працював у лабораторії органічної хімії Харківського університету в професора Г.І. Лагермарка (1843–1907). У 1885 р. радою Харківського ветеринарного інституту М.В. Рязанцева було обрано асистентом лабораторії загальної патології й бактеріології, що нею завідував професор А.О. Раєвський, який у тому ж році організував зоогігієнічну лабораторію у Харківському ветеринарному інституті.

У 1892 р. М.В. Рязанцев склав магістерський іспит і захистив дисертацію «Газовий і хімічний аналіз нормальної крові овець та овець, заражених сибіркою» на ступінь магістра ветеринарних наук. Того ж року, щоб одержати звання

приват-доцента з фізіології, молодий учений прочитав дві пробні лекції [7].

У 1893 р. рада Харківського ветеринарного інституту відрядила М.В. Рязанцева до лабораторії професора І.П. Павлова в Імператорський інститут експериментальної медицини в Петербурзі. За два роки молодий учений ознайомився з методикою фізіологічних дослідів та демонстративним курсом фізіології, а також підготував дві наукові праці – «Шлунковий сік кішки, одержаний за способом І.П. Павлова (мнине голодування)» та «Азот сечі й травні залози» [8].

Повернувшись із відрядження до Харкова, Микола Володимирович восени 1895 р. за дорученням ради Харківського ветеринарного інституту взявся читати курс з фізіології спершу як приват-доцент, а потім як професор.

Незважаючи на те, що лабораторія не зовсім була пристосована, професор М.В. Рязанцев запропонував студентам узятися за вивчення складу травних секретів та способів їх виділення у сільськогосподарських тварин. З цією метою пропонувалося використовувати методи, розроблені професором І.П. Павловим для одержання травних секретів собаки.

Наслідком цих праць стали доповіді в 1898 р. на з'їзді природодослідників і лікарів у Києві. Ці повідомлення підсумовували праці декількох

авторів, у т. ч. студента Й.І. Кадикова («О желудочном соке быка», «О поджелудочном соке быка») – майбутнього професора Саратовського ветеринарного інституту та Білоцерківського сільськогосподарського інституту, репресованого в 1930 р. і реабілітованого в 1960-му.

На з'їзді також була представлена доповідь «О соке слепой кишки быка» студента Петрова тощо.

У 1899 р. за рішенням ради Харківського ветеринарного інституту Микола Володимирович був відряджений на літні канікули за кордон, де мав змогу ознайомитися з фізіологічними лабораторіями в Австро-Угорщині, Німеччині, Швейцарії та Франції.

У 1901 р. М.В. Рязанцев почав читати в Харківському ветеринарному інституті курс з фізіологічної хімії, який доти викладав професор Герман Іванович Лагермарк.

У 1908 р. фізико-математичний факультет Харківського

Професор М.В. Рязанцев
(1914 р.)

Професор М.В. Рязанцев серед колег на II Всеросійському з'їзді ветеринарних лікарів (1910 г.)

університету, а відтак рада Вищих жіночих курсів обрали Миколу Володимировича, який залишався професором ветеринарного інституту, професором з фізіології. На курсах він улаштував фізіологічну лабораторію, де під його керівництвом було виконано низку наукових праць – «О влиянии низких температур и встряхивания на свойства желудочного сока», «Об иннервации сердца утки», «Об иннервации сердца курицы» тощо.

У 1910 р. на II Всеросійському з'їзді ветеринарних лікарів Миколу Володимировича Рязанцева обрали членом Виконавчого комітету III Всеросійського з'їзду ветеринарних лікарів [5].

У тому ж році було закінчено будівництво нової фізіологічної лабораторії у Харківському ветеринарному інституті, в облаштуванні й устаткуванні якої брав діяльну участь учень М.В. Рязанцева, колишній на той час асистент Т.М. Мануйлов (згодом – професор Воронежського сільськогосподарського інституту).

Слід зазначити, що в організацію нової фізіологічної лабораторії Микола Володимирович укладав усю свою душу, всі сили, а часто-густо й власні кошти. Тому все там було глибоко продумано й зважено, а лабораторія вважалася однією з кращих у Харківському ветеринарному інституті. Її відкриття стало справжнім святом не лише для М.В. Рязанцева, але й для всього навчального закладу. Саме з переведенням до лабораторії викладання фізіології збігається період найбільшого розквіту педагогічної діяльності Миколи Володимировича в Харківському ветеринарному інституті [1, 6].

У 1920 р. М.В. Рязанцев перейшов до Владикавказького політехнічного інституту (перейменованого пізніше на Гірський). На той час фізіологічної лабораторії в ньому не було. Тому в 1920–1921 рр. учений береться організувати лабораторію.

Починаючи з 1921 р. Микола Володимирович у гуртку прихильників чистого й прикладного природознавства при сільськогосподарському факультеті Гірського політехнічного інституту зробив низку повідомлень – про так званий гіпноз тварин; щодо теорії знаменитого німецького до-

слідника в галузі фізіології обміну речовин і харчування Карла Фойта (1831–1908) про циркулюючий білок; про нові праці щодо харчування, вітамінів, штучного білка тощо.

У 1922 р. Миколу Володимировича було обрано заслуженим професором сільськогосподарського факультету Гірського політехнічного інституту. У 1925 р. він переклав з останнього, 6-го посмертного видання фізіологічний практикум німецького професора Макса Ферворна (1863–1921), але, на жаль, цей чудовий підручник для практичних вправ студентів за життя М.В.Рязанцева так і не було видано. Того ж року він узявся до праці «О действии животных гормонов на растительные клетки». Також під його керівництвом було розпочато вивчення молока буйволиць. Ця праця тривала до кінця життя вченого.

Микола Володимирович залишив по собі низку учнів, більшість з яких стали науковими працівниками, професорами. Він був видатним ученим, тонко й точно аналізував суспільні явища, знав умови життя й навчання своїх студентів, був чудовим педагогом, який завжди вмів дати корисну пораду і своєму товаришеві по роботі, й студентській молоді.

Багатогранна педагогічна, наукова й громадська діяльність Миколи Володимировича Рязанцева впродовж 49 років, яка розпочалась у похмурому Петербурзі, а найбільш широко розгорнулась у Харкові, з не меншою енергією закінчилась під південним сонцем Кавказу. Помер заслужений професор фізіології Микола Володимирович Рязанцев 2 серпня 1930 р. у Владикавказі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **В Обществе** ветеринарных врачей: [очеред. собрание: физиол. опыты проф. ветеринар. ин-та Н.В. Рязанцева и его учеников] // Харьк. губерн. ведомости. – 1913. – 20 нояб.
2. **Волков В.А.** Российская профессура, XVIII – начало XX вв.: биологические и медико-биологические науки: Биографический словарь / В.А. Волков, М.В. Куликова. – РХГИ., 2003. – С. 389–390.
3. **Дианин С.А.** Бородин: жизнеописание, материалы и документы / С.А. Дианин. – М., 1960. – 404 с.
4. **Квасов Д.Г.** Физиологическая школа И.П. Павлова: портреты и характеристики сотрудников и учеников / Д.Г. Квасов, А.К. Фёдорова-Грог. – М.: Наука, 1967. – С. 212–213.
5. **Материалы** по организации Второго Всероссийского съезда ветеринарных врачей в Москве. – М.: Т-во «Печатня С.П. Яковлева», 1909–1911. – Вып. 1. – 97 с.
6. **Отчёт** о состоянии и деятельности Харьковского Ветеринарного Института за 1910 год. – Х.: Типография А. Дарре, 1911. – С. 91–101.
7. **Рязанцев Н.** Газовый и химический анализы крови овец и крови овец, зараженных сибирской язвой / Н. Рязанцев // Сб. тр. Харьк. вет. ин-та за 1889 и 1890 годы. – Х.: ХВИ, 1891. – Т. 3. – С. 547–619.
8. **Рязанцев Н.В.** Получение желудочного сока по способу профессора И.П. Павлова и его свойства по сравнению с продажными пепсинами / Н.В. Рязанцев. – Тр. Харьков. мед. общ-ва. – 1905. – Вып. 2. – С. 27–30. ◉

Одержано 2.06.2015